

Самотнік у свеце рэчаў

Уладзімір Гайдук, народжаны 7 верасня 1941 года ў вёсачцы Полымя, што на Гайнаўшчыне, Беластоцкага ваяводства, — паэт-самародак, паэт-селянін, землеўладальнік, чалавек цяжкай фізічнай працы. Першыя вершы ён напісаў, калі быў вучнем трэцяга класа пачатковай школы. А дэбютаваў на старонках „Нівы” 21 кастрычніка 1956 года вершамі *Захад сонца* і *Зіма ідзе*, змешчанымі ў рубрыцы „Шукаем талентаў”. На самай справе ягоны выхад да чытача адбыўся аднак крыху раней. У „Ніве” 16 верасня 1956 года быў надрукаваны ліст-верш У. Гайдуга пад загалоўкам *Пазнаёмімся*. З гэтага часу ён і стаў адным з першых і найбольш таленавітых паэтаў гэтага тыднёвіка. У 1956-1958 гадах ягоныя творы ледзь не сістэматычна з’яўляліся на старонках адзінага тады беларускага часопіса. На фоне, напрыклад, хоць бы твораў таксама часта друкаванага ў тыя гады Андрэя Сошкі ці нават некаторых паэтаў з Менска, вершы Уладзіміра Гайдуга вылучаліся адсутнасцю таго, што называюць грамадскай пафаснасцю, палітычнай лакалізацыяй, загладжанасцю. Няма ў яго твораў, у якіх ён чалавічана схіляўся б перад „правадырамі” народаў або іншымі гміннымі аўтарытэтамі. Лірычныя творы Уладзіміра Гайдуга выдзяляліся мяккім лірызмам, пошукамі красы ў вобразах роднай прыроды, загляджанасцю ва ўнутраны свет чалавека. Адчуваўся пад імі моцны падмурак народнага светаразумеання. Яны здзіўлялі сваёй мастацкай завершанасцю і псіхалагічна-артыстычнай праўдаю. А колькі гадоў было тады паэту? Усяго пятнаццаць, шаснаццаць, сямнаццаць... Малыя ўзрост, фактычна толькі пачатак — і добры пачатак! Гэта абнадзейвала.

Мы, яго сябры, здаецца, бачылі тую перспектыву. І напэўна бачыў яе найперш галоўны рэдактар „Нівы”. Ён быў уладкаваў Валодзю ў беластоцкі карэспандэнцыйны ліцэй,

у восьмы клас, каб той мог свой прыродны, цудоўны талент паэта сам шліфаваць.

Аднак па прычыне звычайнай матэрыяльнай беднасці і сямейнага неласкавага адбору, якраз ён, Валодзя Гайдук, каб магчы проста-напроста жыць на гэтым божым свеце і мець што есці, вымушаны быў застацца назаўсёды на хутары, на „бацькаўшчыне” і там, пасля смерці бацькоў (адзіная сястра выйшла замуж і выехала) зусім адзін і араць, і сеяць, і касіць, і звозіць, і вывозіць, і гадаваць... І зноў ад пачатку: араць, сеяць, касіць, звозіць, вывозіць, гадаваць... Ды зноў тое самае, з года ў год. Матэрыя, прадметы, рэчы вельмі ж любяць, калі іх датыкаюць, гладзяць, выкарыстоўваюць, перастаўляюць, папіхаюць, таўкуць, націскаюць, круцяць да сёмых патоў і разаграваюць да белага гарачкі. Прадметны свет штодня, кругласутачна дамагаецца чалавечай рукі, цеплыні ягонай душы. Чапляецца чалавека, не адпускае ад сябе, засмоктвае, хоча — у рэшце рэшт — прыпадобніць да „рэчаў-у-сабе”.

У трэцім класе пачатковай вясковай школы Валодзя Гайдук піша першы верш, верш-пратэст, негалосны пратэст дзіцячай душы супраць сялянскай рэчаіснасці, якая ўжо тады валілася на яго адно фізічным грузам. Пратэст супраць акасацянелага быту, у якім толькі мускульныя сілы маюць першаснае, існае значэнне.

Відаць, ужо тады ў свядомасці дзесяцігадовага хлопчука з’явіўся гэты раскол, разлом-разуменне, што ёсць на свеце — аднак жа! — дзве праўды: праўда знешняга свету ды праўда свайго, душэўнага жыцця; дыскрэtnы свет пачуццяў, эмоцый, настрояў, мысляў, якія сваім вектарам накіроўваюцца ў сад Прыгажосці і Добра, у салон нетутэйшай памяці і Гармоніі; свет, які можна выказаць ствараючы іншасвет, ілюзію быту, кампенсацыю нязбытных чалавечых радасцей — значыць, мастацкі твор.

Лірычная паэзія, добрая і ці не найлепшая, з’яўляецца ў значнай ступені як выквечванне духоўнага жыцця правін-

цыі. Аднак толькі тады, калі прыроджаныя здольнасці, біялагічныя крыніцы напаўняюцца вышэйшым, культурна-духоўным зместам.

І вось перад намі гэты драматычны лёс — ёсць задатак, ёсць усведамленне свайго таленту, творчай патэнцыі, а крылы не ўздываюць вышэй і вышэй. Вышэй — гэта куды? А туды, у свет застанай тут, напрацаванай чалавецтвам высокай культуры, іншабыту, дзе маюцца свае законы і вартасці. Матэрыяльныя ўмовы моцна трымаюць паэта пры зямлі, прыніжаюць яго, ставяць у недарэчную залежнасць. Не дазваляюць выпрастаць крылы, раскрыцца ў літаратуры ў поўнай сваёй меры, споўніцца ў духоўнай прасторы.

На такіх вось скрыжалях дадзенай ад прыроды магчымасці ды немагчымасці паўней развіцця і стаіць Уладзімір Гайдук. Стаіць — як многія з нас! У чыста і чалавечым, і творчым ягоным лёсе адлюстроўваюцца (вядома, у іншых варыянтах і ступенях напружанасці) усё тыя ж магчыма-немагчымыя творчыя біяграфіі цікава заявіўшых аб сабе ў свой час і Андрэя Сошкі, і Міколы Базылюка, і Тодара Грушкі, і Уладзіміра Дарашкевіча, і Уладзіслава Дваракоўскага, і Зосі Бусловіч ды многіх іншых, якія былі і якія яшчэ напэўна будуць.

Першым штуршком да творчасці, як было сказана, першым імпульсам з'явілася для Уладзіміра Гайдуга, хай сабе і не на яве, а ва ўяўленні, спроба вырвацца з матэрыяльна-фізічнай прыгнечанасці. Ягоныя вершы як ранняя, так і пазнейшага перыяду гэта своеасаблівыя акты самаабароны чалавека. І найпрыгажэйшыя з Гайдучовых твораў іменна тыя, у якіх паэт непасрэдна паказвае тое сваё змаганне, калі, з аднаго боку, з'яўляецца ўпэўненасць у сваёй творчай сіле — сіле духастваральнага пачатку, нейкая архетыпічная зродненасць з Гарацыевым *Exegi monumentum aere perennius*, калі пераможна гучыць аптымістычны, мажорны лад:

Такой хвіліне сэрца аддаю,
Што вечна будзе свежай на паперы,
А словы, бы на камені разьбу,
Ні бура, ні агонь не пераменяць.

Сваім павабам, шчырасцю сваёй,
І радасцю, і горкімі слязамі
Будзеш, хвіліна, вечнай і жывой,
Ператрываеш цэлымі вякамі.
(Такой хвіліне...)

А з другога боку, тут жа ўзнікае адчуванне спутанасці лёсам. З'яўляецца мінор, таму што — адкрыўшы вочы — паэт бачыць усё тую ж сваю найбольш рэальную рэальнасць, прадметны свет, які, вырачыўшы бельмакі, глядзіць адусюль на свайго гаспадара, чакаючы ягоных спрытных рук ды мускулаў. І паэт піша:

Цень крылом крумкача
Закрывае квяцістае воблака.
Туга затоеная
Ажывае нанова
Як нявыказанае слова.
(Думкі арапага)

Альбо так:

У чатырох сценах
Краявід нязносны:
Хаос і пустэча.
Арахна выткала сець лёсу...
(У чатырох сценах)

Міфічная Арахна, найлепшая ткачыха ў Лідзіі, спаборнічаючы, як вядома, з не менш легендарнай Афінай, выткала цудоўнай прыгажосці тканіну. Але як то бывае між жанчынамі, разгневаная харашынёй рукадзелля Арахны, багіня Афіна параздзірала яго ў шматкі, а саму Арахну ператварыла ў павука. Вось аж адкуль у вершы сець Арахны! Ці гэта значыць, што паэт — як муха ў павучынай сеці? Вобразнасць твора больш складаная, як думаю, яна не вычэрпваецца той устаялай асацыяцыяй. Паэт сілкуецца гэтым вобразам па-свойму. Хаос і пустэчу свайго жыцця, свайго свету ён тлумачыць вобразам, узятым аж у старажытных. Сваю быццёнасць паэт „устаўляе” ў рамкі страшна далёка-

га, прамінулага гістарычнага часу і міфічных падзеяй — каб сказаць, што ўжо там „вытканы” быў і ягоны лёс.

З гэтага дынамічнага і асацыятыўнага сутыкнення, як бачым, і нараджаецца інтэлектуальна-лірычная іскра. Яна паволаму асвятляе Гайдукковы „хаос і пустэчу” (яны напаўняюцца тым зместам, які мелі ў антычнасці), а таксама і Арахну, і надае іншы сэнс і вымярэнне жыццю самога паэта.

Чытаючы і апублікаваныя вершы Уладзіміра Гайдуга, і тыя, што ім напісаны, але па розных прычынах засталіся па-за друкам, я здзіўляюся — якім жа моцным ад прыроды творчым духам мусіць дыхаць паэт-самотнік у свеце рэчаў, калі — маючы поўную свядомасць свайго драматычнага абмежавання — ён стварае, акрамя ўсяго, такія вось паэтычныя крышталікі, як гэты:

Падумала хоць раз аб тым,
Чытаючы паэтаў строфы —
Шлях Ісціны і Шлях Галгофы,
Над Рубіконам вечнасці блакіт.

І скрып пярэ ў начной цішы.
Лебедзь астральны і трава ў расе.
Пачуць хоць раз жаданы спеў,
А потым вочы стомлена на міг закрываць...

Час працы словы ажывіў — апраўдан труд,
Гармоніі закон у новай форме.
Дух бунту актам стаў пакоры —
У вершы завяршыўся Абсалют.
(Падумала хоць раз аб тым)

Такія вершы аб творчым працэсе (вышэй цытаваны тэкст незвычайна арыгінальны сваім арганічным упісаннем самога творцы, стваральніка і працэсу творчасці ў адзін гарманічны рад: Космас, Прырода, Культура), гэтакія драматычныя п’есы, своеасаблівыя маленькія трагедыі, вядома, не запаўняюць усёй мастацкай прасторы Уладзіміра Гайдуга, хоць у іх ён дасягае бездакорнай канцэнтрацыі паэтычнай думкі і пачуццяў ды найбольш поўна выяўляе сябе як паэт агульначалавечых каштоўнасцей і памкненняў. Як кожны лі-

рычны паэт, Уладзімір Гайдук ахоплівае розныя тэмы ды закранае шматлікія складаныя і глыбокія пытанні чалавечай экзістэнцыі. Ягоня вершы, выдадзеныя ў двух зборніках: *Ракіта* (Беласток 1971) і *Блакiтны вырай* (Беласток 1990) прасякнуты пачуццём смутку, журбы, ціхай радасці. Прычым творы паэта ніякім чынам не дэманстратыўныя, не дэкларатыўныя, не гамлетаўскія і не катастрафічныя. Відавочна таму, што няма ў яго душы „пакутных” мысляў пра нацыянальную пакрыўджанасць, няма комплексу нацыянальнай непаўнацэннасці, які пераходзіў бы — як у некаторых „белавежскіх” паэтаў і прэзаікаў — у назойлівую нацыянальную звышганарыстасць альбо, што, на жаль, часцей здараецца, у плач і скаргі беларуса. Можна сказаць, што аўтар *Блакiтнага выраю*, кіраваны прыроджанай творчай інтуіцыяй, шчасліва абмінае зараз гэты рыф — надта ж характэрны для ўсёй беларускай літаратуры XX стагоддзя матыў аплаквання сваёй гісторыі, айчыны, мовы.

Начытаны ў польскай паэзіі, Уладзімір Гайдук, што варта падкрэсліць, ідзе, праходзіць побач яе модных плыняў і школ і застаецца верны сялянска-народнаму светаўяўленню і ягонай эстэтыцы. Менавіта гэта насамперш вызначае творчае аблічча гэтага паэта і ягоную паэтыку.

Праз творчасць Уладзіміра Гаідука, незацёмненую, так бы мовіць, чужа-культурнымі насланнямі, уплывамі, запавананнямі, лягчэй — як ні парадаксальна — расшыфруюцца першаэлементы, характэрныя для беларускай культуры, пэўныя яе інтэлектуальна-маральныя і эстэтычныя коды: спагадлівасць да людзей, сваіх і не сваіх, і шчырасць у адносінах з імі, схільнасць да гумару, згода са знешнім светам, якая трансфармуецца часта ў пасіўнае сузіранне, затым заземленасць, амаль паганскі культ прыроды, сімвалам якой у славянскіх народаў заўсёды была і застаецца жанчына. Ёй спяваецца гімн, а праз яе ўсёй зямлі-карміліцы, зямлі-прыродзе, зямлі-богу.

Коды гэтыя перадаюцца ў генах, відавочна. Веды, культура іх толькі незвычайна генерыруюць і ўзмацняюць.